

Prace Fundacji
im. Maurycego
Mochnackiego

Wizje

romantyzmu

w literaturze

i publicystyce

polskiej

XX wieku

pod red. Macieja Urbanowskiego i Andrzeja Waśki

WIZJE ROMANTYZMU W LITERATURZE
I PUBLICYSTYCE POLSKIEJ
XX WIEKU

FUNDACJA IMIENIA
MAURYCEGO MOCHNACKIEGO

Prace Fundacji im. Maurycego Mochnackiego

1

Wizje romantyzmu w literaturze i publicystyce polskiej XX wieku

pod redakcją
Macieja Urbanowskiego
i Andrzeja Waśki

Kraków

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent

prof. dr hab. Krzysztof Dybciak, UKSW Warszawa

Opracowanie redakcyjne

Diana Halida, Anna Kowalska

Projekt okładki

Aleksandra Winiarska

ISBN 978-83-8138-177-2 (druk)

ISBN 978-83-8138-261-8 (on-line, pdf)

<https://doi.org/9788381382618>

Publikacja finansowana przez Fundację
im. Maurycego Mochnackiego

Koordynator projektu

Aleksandra Małecka

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp	7
Andrzej Waško	
Sztuka i czyn. Dwie modernistyczne interpretacje romantyzmu – Ignacy Matuszewski i Zygmunt Wasilewski.	9
Wojciech Gruchała	
„Ileś waćpan harmat zdobył?” – dziedzictwo romantyczne w <i>Oziminie</i> Wacława Berenta	29
Maciej Urbanowski	
Antyromantyczne rewizje w dwudziestoleciu międzywojennym: Miller, Boy, Gombrowicz	63
Agata Janiak	
O tradycji romantyzmu w pisarstwie Marii i Józefa Czapskich	85
Grażyna Halkiewicz-Sojak	
Stanisław Baliński – poeta zharmonizowanej pamięci.	103
Justyna Chłap-Nowakowa	
Romantyzm w polskim Londynie po 1945 roku.	119
Dorota Heck	
Zygmunt Nowakowski jako romantyk na wychodźstwie. Rekonesans	145

Kazimierz Maciąg	
Romantyczne konteksty twórczości Józefa Mackiewicza . . .	159
Maria Zadencka	
<i>O Dziedzictwie politycznym trzech wieszczów</i>	
Stanisława Kozickiego	175
Przemysław Dakowicz	
Jak romantycy budowali Polskę Ludową. O jednym wierszu	
Pawła Hertza i o kilku okolicznościach mających wpływ	
na jego interpretację	209
Olga Płaszczewska	
Europeizm i literatura polska w twórczości	
Pawła Hertza	223
Marzena Woźniak-Łabieniec	
Od „komediowej syntezy” do Mickiewiczowskiej lekcji	
zaangażowania. Recepja romantyzmu w twórczości	
Jarosława Marka Rymkiewicza	243
Marcin Maron	
Wizerunki historii romantycznej w filmach Stanisława	
Różewicza <i>Romantyczni i Pasja</i>	259
Magdalena Saganiak	
Prawda i Wolność. Zryw 1980-1984 jako romantyczny	
Czyn. Analiza homilii ks. Jerzego Popiełuszki	275
Mateusz Werner	
Wstyd istnienia. Polskie kino a uznanie zbiorowej	
tożsamości po 1989 roku w świetle tradycji	
romantycznej	297
Wojciech Kudyba	
Zwrot romantyczny w poezji Wojciecha Wencla	311
Antoni Buchała	
Literatura romantyczna w szkole i na maturze	323
Biogramy	331
Bibliografia	337
Indeks osobowy	355

Wstęp

Polacy w wieku XX czytali romantyków nie tylko jako autorów lektur. Owszem, czytali ich przede wszystkim w salach szkolnych i na polonistycznych seminariach. Ale już w czasach Młodej Polski powstał drugi, nie mniej ważny nurt recepcji polskiego romantyzmu, który – w różnych postaciach – przejawiał się w życiu kulturalnym, w dwudziestowiecznej literaturze, sztuce, krytyce literackiej i publicystyce. Mimo historycznego dystansu wielcy romantycy polscy czytani byli w XX wieku jako pisarze aktualni, autorzy spełnionych proroctw, mistrzowie pokolenia „późnych wnuków”. Prawowitymi spadkobiercami wieszczów ogłaszały się wszystkie obozy polityczne. Rządziej z dziedzictwem romantycznym walczono – także pod różnymi sztandarami. Ale i te rewizje pośrednio świadczyły o traktowaniu romantyzmu jako realnego układu odniesienia dla współczesności. W ten sposób – pozytywnie czy negatywnie – oddziaływanie romantyków było jednym z ważnych czynników kształtujących kulturę polską XX stulecia.

Granice chronologiczne XX wieku pokrywają się w przybliżeniu z granicami interesującego nas tutaj zjawiska. Około roku 1900 występuje na scenę pierwsze pokolenie znające romantyzm wyłącznie ze źródeł pisanych i przekazów historycznych. Modernizm literacki zostaje wówczas zidentyfikowany z neoromantyzmem, a widoczne odrodzenie w publicystyce i postawach pokolenia przeżywa dziedzictwo polityczne trzech wieszczów. Druga Rzecz-

pospolita otacza to dziedzictwo oficjalnym kultem, a zarazem – nieoficjalnie – inicjuje falę antyromantycznych buntów, polemik i przewartościowań. Katastrofa wojenna powoduje odrodzenie tradycji romantycznej w literaturze emigracyjnej i w świadomości politycznej głównych ośrodków emigracji. Wyraźny powrót romantyzmu politycznego – choć refleksyjny i krytyczny – obserwujemy także w literaturze schyłkowego PRL-u, aż po stan wojenny.

Jak z tego wynika, różne „wizje romantyzmu” wydają się być stałym składnikiem polskiego modernizmu w szerokim rozumieniu tego terminu. Natomiast próba zerwania z tą tradycją i jej wymazania z kultury współczesnej pod hasłem „końca paradygmatu romantycznego” kojarzy się z programem ponowoczesności. Namysł nad zjawiskami opisywanymi przez autorów tej książki wydaje się więc szczególnie istotny zwłaszcza dziś, w epoce wielkiego sporu o kanon literacki i kanon kultury.

Publikacja, którą Państwu prezentujemy, jest pokłosiem konferencji naukowej zorganizowanej 21-22 listopada 2019 roku, w Krakowie, przez Fundację im. Maurycego Mochnackiego, we współpracy z Katedrą Krytyki Współczesnej Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Mamy świadomość, że zebrane poniżej studia nie wyczerpują tytułowego zagadnienia – dlatego tematy tu pominięte uczynimy przedmiotem dalszych badań, a ich wyniki zamieścimy w kolejnym tomie.

Maciej Urbanowski
Andrzej Waśko

Granice chronologiczne XX wieku pokrywają się w przybliżeniu z granicami interesującego nas w tym tomie zjawiska. Około roku 1900 wstępuje na scenę pierwsze pokolenie znające romantyzm wyłącznie ze źródeł pisanych i przekazów historycznych. Modernizm literacki zostaje wówczas zidentyfikowany z neoromantyzmem, a widoczne odrodzenie w publicystyce i postawach pokolenia przeżywa dziedzictwo polityczne trzech wieszczów. Druga Rzeczpospolita otacza to dziedzictwo oficjalnym kultem, a zarazem – nieoficjalnie – inicjuje falę antyromantycznych buntów, polemik i przewartościowań. Katastrofa wojenna powoduje odrodzenie tradycji romantycznej w literaturze emigracyjnej i w świadomości politycznej głównych ośrodków emigracji. Wyraźny powrót romantyzmu politycznego – choć refleksyjny i krytyczny – obserwujemy także w literaturze schyłkowego PRL-u, aż po stan wojenny.

Jak z tego wynika, różne „wizje romantyzmu” wydały się stałym składnikiem polskiego modernizmu w szerokim rozumieniu tego terminu. Natomiast próba zerwania z tą tradycją i jej wymazania z kultury współczesnej pod hasłem „końca paradygmatu romantycznego” kojarzy się z programem ponowoczesności. Namysł nad zjawiskami opisywanymi przez autorów tej książki wydaje się więc szczególnie istotny zwłaszcza dziś, w epoce wielkiego sporu o kanon literacki i kanon kultury.

Maciej Urbanowski

Andrzej Waśko

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-177-2

9 788381 381772